

**ПРО ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ МУХ-ДЗЮРЧАЛОК
РОДІВ *ERIOZONA* ТА *MICRODON* (DIPTERA, SYRPHIDAE)
В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Вступ

Протягом 2000–2004 рр. проводилися дослідження фауни мух-дзюрчалок (Insecta, Diptera, Syrphidae) Івано-Франківської області. Фауна сирфід цієї області вивчена недостатньо. У 1960–1970-х рр. фауну Syrphidae Українських Карпат вивчала З. Л. Анікіна (1964, 1965, 1966, 1970, 1971a, 1971b, 1972, 1973, 1980), проте її роботи присвячені в основному фауні Syrphidae Закарпаття, а фауну Івано-Франківської області вона вивчала фрагментарно (Анікіна, 1972). Окремі райони, зокрема Рогатинський і Тлумацький, не вивчалися взагалі. У 2001–2002 рр. фауну Івано-Франківської області досліджував Я. Ільницький (Ільницький, 2002; Ільницький, Сіренко, 2002), але його збори лишилися до кінця не проаналізованими і результати, наведені в його статтях, потребують уточнення і доопрацювання. Досі не досліджувалась локальна фауна сирфід багатьох урочищ в карпатському гірському масиві Горгани, зокрема в урочищах “Нивки” та “Ельми”. Не виключено, що за останні 30 років у фауні *Syrphidae* Івано-Франківської області відбулися зміни в зв’язку з коливаннями антропогенного тиску. По ходу проведення досліджень було виявлено ряд рідкісних видів сирфід, зокрема з родів *Eriozona* та *Microdon*, які є рідкісними в Україні і в Європі загалом. Було зазначено ряд урочищ, де зустрічаються рідкісні види сирфід – ці урочища є перспективними для створення заказників чи мікрозаповідників з метою охорони рідкісних видів комах.

Матеріали і методи

Відловлювали комах у Надвірнянському, Рожнятівському, Рогатинському, Калуському та Тлумацькому районах Івано-Франківської області на різних висотах (350–900 м, тут і далі – над рівнем моря), у монтанних і рівнинних біоценозах. Вивчалась фауна *Syrphidae* наступних біотопів: гірських прирічкових сінокосних луків, субальпійських полонин, галявин мішаних, хвойних та широколистяних лісів, рівнинних прирічкових луків. Відлов здійснювався методом ручного збору в основному на рослинах з родини Asteraceae та Ariaceae. В роботі були використані власні збори, колекції Прикарпатського національного університету, збори Я.Ільницького (Івано-Франківськ) та Г. В.Попова (Донецький ботанічний сад НАН України, Донецьк). Камеральна обробка матеріалу та визначення видів проводилися за традиційними джерелами (Штакельберг, 1969, 1970), розповсюдження видів та іншу інформацію даємо за іншими, переважно сучасними роботами (Реск, 1988; Мутін, Баркалов, 1999 та ін.). Автори вдячні Г. В.Попову за критичні зауваження щодо тексту статті.

Результати і обговорення

На території Івано-Франківської області в досліджуваній період було виявлено наступні рідкісні види сирфід з родів *Eriozona* та *Microdon* у таких локалітетах:

Eriozona syrphoides Fallén, 1817 – рідкісний в Європі та Україні великий за габітусом вид сирфід екзотичного вигляду. Хоча ареал цього виду широкий (трансевразійський температурний), але в усіх місцях ареалу вид зустрічається рідко і локально (Malski, 1959; Мальски, 1960; Багачанова, 1990; Мутин, Баркалов, 1999 та ін.). Імаго, як і більшість інших дзюрчалок, є антофілами, а личинки – хижакі, живляться попелицями на хвойних деревах, зокрема, відомо лише одне спостереження, а саме – для попелиць *Cinara pineae* (Panz.) на ялині у Чехословаччині (Kula, 1983; Rotheray & Gilbert, 1989; Thompson & Rotheray, 1998). На території Івано-Франківської області виявлений нами у наступних локалітетах за зборами кількох колекторів:

1) долина р. Шибене (с. Зелене, Верховинський р-н), прирічкові луки, 890 м, відловлено 3 екз. 05.08.2002 року на *Asteraceae*;

2) урочище “Ельми”, долина р. Зубрівка (1–3 км на північ від заповідника “Горгани”, Надвірнянський р-н), 800 м, прирічкові сінокосні луки на великій поляні в ялиновому поясі, відловлено 1 екз. 10.07.2001 року та 2 екз. 14.08.2004 (Г. Попов leg., одна самиця) року на *Apiaceae*;

3) урочище “Альбін”, долина р. Чорний Черемош (2 км на північ від вершини г. Чивчин, Верховинський р-н), заболочена прирічкова лука, 900 м, відловлено 1 екз. 15.08.2002 року на *Apiaceae*;

4) долина р. Бистриця Солотвинська (10 км на південь від с. Стара Гута, Богородчанський р-н), прирічкова сінокосна лука, 740 м, 1 екз. 10.08.2001 року на *Asteraceae*;

5) долина р. Женець, околиці с. Татарів (Надвірнянський р-н), прирічкова пасовищна лука, 790 м, відловлено 1 екз. 26.08.2004 року на *Apiaceae*;

6) 5 км на південний схід від с. Волосів, галявини мішаного лісу (ялина, береза, вільха, дуб), 350 м, 16.08.2004 року на *Apiaceae*, відловлено 1 самицю (Г. Попов leg.).

Microdon devius Linneus, 1761 – рідкісний в Україні вид. Личинки цього роду є мешканцями в мурашниках, де личинки цих дзюрчалок живляться передімагніальними стадіями мурах (Rotheray & Gilbert, 1999). Цікаво, що в свій час личинки мікродонів були описані як молюски. Ареал виду широкий, трансевразійський диз’юнктивний (від Західної Європи до Сибіру, а також Японія), але в межах ареалу він зустрічається рідко та локально. На території Івано-Франківської області виявлений нами у наступному локалітеті:

5 км на південний схід від с. Волосів, галявини мішаного лісу (ялина, береза, вільха, дуб), 350 м, 10.06.2004 року, на стеблах злакових. Відловлено 10 екз. протягом 1 дня (С. Мельник leg.).

Microdon eggeri Mik, 1837 – рідкісний в Україні вид. Личинки такі ж, як у попереднього виду. Ареал виду схожий з ареалом *M. devius*, але більш великий, трансевразійський. У межах ареалу вид зустрічається також рідко та

локально. На території Івано-Франківської області виявлений нами у тому ж локалітеті, що й *M. devius*, але у кількості тільки 5 екз. протягом 1 дня (С. Мельник leg.).

Висновки

1. На території Івано-Франківської області збереглися популяції рідкісних видів сирфід: *Eriozona syrphoides* Fallén, 1817, *Microdon devius* Linneus, 1761 та *M. eggeri* Mik, 1837.

2. Досліджені популяції вищеперахованих рідкісних видів сирфід знаходяться за межами охоронних територій і потребують охорони.

3. Мішаний ліс на околиці с. Волосів є перспективним для створення заказника з метою охорони рідкісних видів комах.

1. Анікіна З.Л. К изучению экологии журчалок (Diptera, Syrphidae) Закарпатье // Экология насекомых и других наземных беспозвоночных Советских Карпат – Ужгород, 1964 – С. 3-6
2. Анікіна З.Л. До фауни Syrphidae Закарпатської області // Тези доповідей та повідомлень до XIX наукової конференції. Сер. біологічна. – Ужгород, 1965 – С. 67-70.
3. Анікіна З.Л. Про мух-сирфід (Diptera, Syrphidae) Закарпаття // Комахи Українських Карпат і Закарпаття / Респ. міжвідомч. збірник. Серія “Проблеми зоології” / Відпов. ред. І.Г. Підопличко. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 141-148.
4. Анікіна З.Л. К итогам изучения мух-сирфид Советских Карпат // Аннотации докладов VI съезда ВЭО. – Воронеж, 1970 – С. 11
5. Анікіна З.Л. К познанию сирфид-афидофагов (Diptera, Syrphidae) Украинских Карпат // Вестн. зоол. – 1971а. – № 6. – С. 17-21
6. Анікіна З.Л. Трофические связи сирфид-афидофагов (Diptera, Syrphidae) // Биологическая защита плодовых и овощных культур Тез. докл. конф. – Кишинев, 1971б. – С. 11-12.
7. Анікіна З.Л. Склад та розподіл сирфід (Diptera, Syrphidae) Прикарпаття // Тези доповідей I конференції молодих вчених західних областей УРСР. – Львів, 1972. – С. 66-67.
8. Анікіна З.Л. Сирфиды (Diptera, Syrphidae) Украинских Карпат: Автореф. дис. канд. биол. наук: 03098 – энтомология / Укр. с.-х. академия. – К., 1973. – 20 с.
9. Анікіна З.Л. Фауна и экология сирфид (Diptera, Syrphidae) Украинских Карпат // Исследования по энтомологии и акарологии на Украине / Тез. докл. II съезда УЭО. – К., 1980. – С. 7-9.
10. Багачанова А.К. Фауна и экология мух-журчалок (Diptera, Syrphidae) Якутии. – Якутск. Изд-во ЯНЦ СО АН СССР, 1990. – 164 с.
11. Ільницький Я. Структура ентомофауни Syrphidae Східних Горган // Вісник Прикарпатського університету. Біологія. Вип. II – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 95-100.
12. Ільницький Я.В., Сіренко А.Г. Структура ентомофауни Syrphidae Східних Горган // Молодь за біорізноманіття. Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю факультету захисту рослин [Харківського державного аграрного університету імені В.В. Докучаєва]. – Харків. Б.в., 2002. – С. 12-15.
13. Мальски К. Журчалки (Syrphidae, Diptera) Польских Татр // Флора и фауна Карпат – М.: Изд-во АН СССР, 1960 – С. 199-204.
14. Мутин В.А., Баркалов А.В. Сем. Syrphidae – журчалки // Определитель насекомых Дальнего Востока России (под общ. ред. Лера П. А.). – Владивосток. Дальнаука, 1999. – Т. VI (Diptera и Siphonaptera). – Вып. 1. – С. 342-500.
15. Штакельберг А.А. Отряд Diptera – двукрылые. Введение // Г.Я. Бей-Биенко (Ред.). Определитель насекомых европейской части СССР – Л.: Наука, 1969 – Т. 5. – Ч. 1. – С. 7-34
16. Штакельберг А.А. Сем. Syrphidae – журчалки // Там же – Л., 1970 – Т. 5 – Ч. 2. – С. 11-96.

17. Kula E. The larva and puparium of *Eriozona syrphoides* (FALLEN) (Diptera, Syrphidae) // Acta ent. bohemoslov. – 1983. – Vol. 80. – P. 71-73.
18. Malski K. The Syrphidae of the Polish Tatra Mts. (Diptera) // Acta zool. cracov. – 1959. – Т. 4. – № 8. – P. 447-510.
19. Peck L.V. Family Syrphidae // Soós A. & Papp L. (eds.), Catalogue of palaearctic Diptera. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988. – Vol. 8 (Syrphidae – Conopidae). – P. 11-230.
20. Rotheray G.E. & Gilbert F.S. The phylogeny and systematics of European predacious Syrphidae (Diptera) based on larval and puparial stages // Zoological Journal of the Linnean Society. – 1989. – Vol. 95. – P. 29-70.
21. Rotheray G. & Gilbert F. Phylogeny of Palaearctic Syrphidae (Diptera): evidence from larval stages // Ibid. – 1999. – Vol. 127. – P. 1-112.
22. Thompson F.C. & Rotheray G. Family Syrphidae // L. Papp & B. Darvas (eds.): Contributions to a Manual of Palearctic Diptera (with special reference to flies of economic importance). – Budapest: Science Herald, 1998. – Vol. 3 (Higher Brachycera). – P. 81-139.

The rare species of Syrphidae (Insecta, Diptera) were found in Ivano-Frankivsk administrative region (Ukraine). They are Eriozona syrphoides Fallén, 1817, Microdon devius Linneus, 1761 and M. eggeri Mik, 1837.

Андрій Николін

ДО ФАУНИ ELATERIDAE (COLEOPTERA, INSECTA) ЗАПОВІДНИКА “ГОРГАНИ”

Вступ

Фауну *Elateridae* Карпат і Прикарпаття у 60-80 роках ХХ століття досліджував Долін В.Г. У своїх роботах він описав видовий склад *Elateridae* Карпат, де зазначив наявність 32 видів *Elateridae*. На території Прикарпаття – Івано-Франківській та Львівській областях Долін зафіксував 56 видів *Elateridae* [7-12]. Проте ряд районів Прикарпаття не були ним досліджені – до недосліджених районів Івано-Франківської області належать в першу чергу Рогатинський, Тлумачький та Калуський райони. Загалом вивчення фауни *Elateridae* Івано-Франківської області лишається фрагментарним. Фауну *Elateridae* заповідника “Горгани” почав вивчати у 2002-2003 роках Римарчук Т. [13], проте його збори лишилися недоопрацьованими, і дані потребують уточнень. Фауну *Elateridae* регіону вивчав також Tamawski D. [33], проте його дослідження торкаються в основному фауни східних і південних районів Польщі.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що до родини *Elateridae* (*Coleoptera*, *Insecta*) належить ряд небезпечних шкідників сільського та лісового господарств. Зокрема, до небезпечних шкідників належать такі види *Elateridae*: *Agriotes lineatus* Linneus 1758, *Agriotes obscurus* Linneus 1758, *Corymbites cupreus* Linneus 1758 – пошкоджують вегетативні частини сільськогосподарських рослин; *Anostirus castaneus* Linneus 1758, *Selatosomus aeneus* Linneus 1758, *Prosternon tessellatum* Linneus 1758 – пошкоджують молоді пагони